

TÜRK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 41, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 02.04.2025

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 02.07.2025

Sayfa / Page: 145-156

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Hatice Kübra ÇETİN

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı

Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

kubra.unner@gmail.com

SAVAŞIN YETİM BIRAKTIĞI NERGİS: GÜLTEN AKIN'IN "SAVAŞI BEKLERKEN" ŞİİRİNE EKOELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Öz

Bu makalede, Gülten Akın'ın *Savaşı Beklerken* şiirinde yer alan çevre duyarlılığının ekoeleştiri kuramı çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Gülten Akın'ın eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan doğa, sadece bir arka plan unsuru olarak değil aynı zamanda bir anlatı unsuru olarak da işlenmektedir. Hem şiir diline hem de hayatı algılayış biçimine yansıyan bu duyarlılığı, eşitlik ilkesi üzerinden açıklamak mümkündür. Şair için eşitlik, yalnızca insanlar arasında olması gereken bir ilke değil, doğanın tüm canlılarını kapsayan bir hak olarak düşünülmelidir. Bu nedenle *Savaşı Beklerken* şiirinde insan merkezli bir anlatı yerine, doğa ile birlikte var olmanın ve ona saygı göstermenin önemine vurgu yapılmaktadır. Bu düşüncenin şiirdeki varlığı da ekoeleştirel bir okumaya imkân sağlamaktadır. Şiirde yer alan imgelerin kuram bağlamındaki mahiyeti tespit edilirken 'çevresel adalet' ve 'sorumluluk' gibi kavramlar üzerinden bir yorum getirilmiştir. 1960 sonrası dönemde hâkim olmaya başlayan edebiyat eleştirisi anlayışlarına paralel olarak doğa da artık hakları yenen, savunulması gereken bir azınlık konumunda ele alınmaya başlanmıştır. Gülten Akın da bu bilinci *Savaşı Beklerken* şiirinde imgelerle ortaya koyar. Şiirin ikinci dalga ekoeleştirisinin kavramlarını edebi imgelere dönüştürerek bir tür tepki ortaya koyduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Şiirde geçen imgelerin doğa ile

insanın ilişkilendirilmesi yoluyla bir anlam kazandığı ve bu bağlamda ekoeleştirel bir okumanın gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekoeleştiri, ekoşiir, Gülden Akın, çevresel adalet, tabiat.

THE NARCISSUS ORPHANED BY WAR: AN ECOCRITICAL PERSPECTIVE ON GÜLTEN AKIN'S SAVAŞI BEKLERKEN

Abstract

This article aims to examine the environmental sensitivity in Gülden Akın's poem *Savaş Beklerken* (Waiting for the War) within the framework of ecocriticism. In Akın's works, nature frequently appears not only as a background element but also as a narrative component. This sensitivity, which is reflected both in her poetic language and in her perception of life, can be explained through the principle of equality. For the poet, equality is not merely a principle that should exist among humans but a right that encompasses all living beings in nature. Therefore, instead of an anthropocentric narrative, *Savaş Beklerken* emphasizes the importance of coexisting with and respecting nature. The presence of this idea in the poem allows for an ecocritical reading. While determining the significance of the poem's imagery within the context of ecocriticism, concepts such as "environmental justice" and "responsibility" have been utilized as interpretative tools. In line with the literary criticism approaches that began to dominate after the 1960s, nature has increasingly been regarded as a marginalized entity whose rights have been violated and must be defended. Gülden Akın conveys this awareness through imagery in *Savaş Beklerken*. It can be argued that the poem transforms the concepts of second-wave ecocriticism into literary imagery as a form of response. The poem's imagery gains meaning through the relationship established between nature and humanity, emphasizing the necessity of an ecocritical reading in this context.

Keywords: Ecocriticism, eco-poetry, Gülden Akın, environmental justice, nature.

Giriş

Dünyanın gelişimi ve dönüşümünün ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz neticeler, edebiyat ve kültür sahalarında yapılan çalışmalarda her zaman bir yansımasını bulmuştur. Özellikle on dokuzuncu yüzyıldan sonra artan sanayi faaliyetleri ve şehirleşme olgusu ile birlikte fiziki dünyamızın bu gelişmelere vermiş olduğu birtakım tepkilerin insan hayatını da somut olarak etkilemeye başlaması, sonraki yıllarda edebiyatta da izdüşümlerini göstermeye başlayacaktır. Nüfus artışı, kirlilik, tabiat tahribatı, hayvan ve bitki popülasyonundaki dengesizlik, iklim krizi, savaş yıkımları, nükleer enerji vb. toplumsal problemlerin edebiyata girmesiyle ortaya çıkan çevre duyarlılığı, edebiyat eserlerinin bu problemlere değinmesi ve çözüm arama gayretinden yola çıkarak mekanik bir söylem sahnesi

yaratmaktadır. Bu söylem sahnesinin seslerinden birisi olan Gülten Akın, 1950 kuşağı Türk şiirinde, yaşadığı coğrafyadan ve içinde bulunduğu gerçeklikten uzak kalamayan, kaleminin yıllar içinde bu gerçekliğin peşinde dönüşmesine izin veren bir şairdir. Fiziki dünyanın getirdiklerine kendisini kapatmayan ve eleştirisini ortaya koymaktan geri durmayan Akın'ın şiirine, farklı toplumsal eleştiri pencerelerinden de bakılmalı ve yorumlanmalıdır. Buradan yola çıkarak “Savaşı Beklerken” şiirinin de satır aralarına inildiğinde birtakım ekoeleştirel öğeler barındırdığı iddia edilebilir. Bu çalışmada, bu eleştirel sesin duyulması ve yorumlanması amaçlanmaktadır.

1. Ekoeleştirin Kavramının Dünü ve Bugünü

Tabiat ve insanın birbiriyle olan ilişkisinin zamanla bir çatışma haline gelmesi, başlarda daha yavaş bir süreci kapsarken, modernleşmenin ürettiği tüketim toplumları ve ‘sanayi’nin yükselişiyle hızlanarak artmıştır. Özellikle on dokuzuncu yüzyıldan sonraki gelişim süreçlerine bakıldığında hem felsefi olarak hem de teknik anlamda insanın bir özne olarak kendisini merkeze konumlandırması olumlu gelişmelerle birlikte beraberinde birtakım problemlere de yol açmıştır. İçinde yaşamakta olduğumuz dünyanın bize sunduğu kaynakların ve insan dışı varlıkların yaşamlarının tehlike altına girmesi, bunun da ötesinde hayatı ‘sürdürülemez’ bir döngüye sürüklemesi tüm dünyada eleştirel seslerin ve tepkilerin de yükselmesine neden olmuştur. Ekoeleştiri de bu bağlamda, en genel anlamıyla insanın tabiatla olan zararlı ilişkisine getirilen bir eleştiri ve bu olumsuz gidişata çözüm arama çabasıdır. Yaklaşımın çok yeni olması sebebiyle, henüz tüm eleştirmenlerce kabul görmüş net bir tanımını yapmak mümkün değildir. Bununla birlikte temel kavramlarının ‘tabiat’, ‘çevre’, ‘insan’, ‘doğa’, eksenlerinde oluştuğu söylenebilir. Garrard (2017), *Ekoeleştiri: Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar* adlı kitabında şöyle bir tanım yapıyor: “Ekoeleştiri en geniş tanımıyla, insan ve insan dışı arasındaki ilişkinin insanlığın kültürel tarihi boyunca incelenmesi ve bizzat ‘insan’ kavramının eleştirel bir incelemesidir” (s. 17). İnsanın, bu anlamda eleştiri öznesi olmasının nedeni, kendisini merkezde konumlandırarak diğer varlıklardan üstün görmesi ve kendi hayatını idame ettirmek, dahası konforlu bir yaşam sürmek için, bu üstünlüğü bir sömürü mekanizması haline getirmesidir. Garrard yazısının devamında “bir meseleyi ekolojik bir problem olarak tanımlamak, bir şeylerin nasıl olmasını istediğimiz hakkında *normatif* bir iddiada bulunmak demektir; her ne kadar bu iddia, ekolojik bilim insanlarının iddialarından türemiş olsa da, onlar tarafından tanımlanmış değildir” (s. 19) diyerek pozitif bilimlerin alanına dahil edilmiş olan ekolojik problemlerin aslında kültürel çalışmalar alanında da yer alması gerektiği düşüncesine zemin hazırlamaktadır. Ekoeleştirin kültürel çalışmalar alanında bir terim olarak kullanılmaya başlanması 1978’e uzanmaktadır. William Ruckert’in “Literature and Ecology” [Edebiyat ve Ekoloji] başlıklı makalesinde (Oppermann, 2012, s.10) karşılaştığımız bu kavram özelde ekolojinin ve edebiyatın bir araya getirildiği bir yazın türünü vurgulasa da kavramın akademik çevrelerce kabulü bu tarihten yaklaşık yirmi yıl sonrasına rastlamaktadır. ABD’de 1992 yılında ASLE’nin (Association for the Study of Literature and Environment) [Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Derneği] kurulmasıyla akademik hüviyet kazanan bu kavram, “Glottfelty ve Fromm’un *The Ecocriticism Reader* kitabıyla da tüm dünyada tanınır hale gelmiştir” (ss. 10-11).

Kavramın kökenleri ve temellendirilmesi Batı literatürü çerçevesinde gerçekleşmiştir. Ekonomi ve ekoloji kelimelerinde bulunan ‘eko-’ ön eki Yunanca ‘ev’ ya da ‘çevre’ anlamlarına gelmektedir. (Dindar, 2012, s.65) Ekoeleştiri de ‘ev’ kavramını içinde barındıran bir anlam taşır. Bir kısmı

yukarıda anılan araştırma kaynaklarının Türkçeye kazandırılmaya başlanmasıyla kavramsal açıdan birlik sağlamak da zorlaşmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında ekoeleştiriyeye alternatif olarak kullanılan ‘çevreci eleştiri’ kavramı karşımıza çıkmaktadır. Çevre kökeni itibarıyla ‘çevrelemek’ eyleminden türemiş bir kelimedir. “[...] çevre sözcüğü çevreleyen şeyi ve kullanıldığı bağlam içinde de, daha kesin olarak insan türünü çevreleyen şeyi göstermektedir. Bu insan merkezci görüş, tek gönderimi insan olan ve bütün eylemi yeryüzüne tamamen egemen olmaya yönelik fetihçi uygarlığımızın zihniyetine uygundur.” (alıntılayan Sazyek, 2018, s.32) diyen Güllü’nün ifadeleri aslında ekoeleştirin asıl meselesi olan insanı merkezden çekerek tüm varlıkları eşit bir zeminde kabul etmek idealine de, bu açıdan bakıldığında ters düşmektedir. Benzer bir durum yabancı literatürde de görülmektedir: *Ecocriticism* ve *environmental criticism* kavramlarının her ikisi de araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır. Glotfelty (1996) makalesinde yaptığı ayrımla, Türkçede yapmış olduğumuz ayrıma yaklaşır: “Bazı araştırmacılar *ekolojiyi*, *çevreye* tercih ederler çünkü ekoeleştiriyeye, ekoloji bilimine benzer şekilde, insan kültürü ile fiziksel dünya arasındaki ilişkileri inceler. [...] *Eko-* birbirine bağlı toplulukları, entegre sistemleri ve parçalar arasındaki güçlü bağlantıları ifade eder” (s.xx). Bunlara ek olarak ‘eko’ kelimesinin vermiş olduğu ‘ev’ anlamı tüm canlılar için daha kuşatıcı olduğundan bu çalışma boyunca da ekoeleştiriyeye kelimesinin kullanımı tercih edilmiş olup çeviri eserlerde ve Türkiye’de yapılmakta olan çalışmalarda yer yer ‘çevreci eleştiri’, ‘çevre yazını’, ‘yeşil edebiyat’ gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Ve bu kelimeler çalışmalarda aksi belirtilmediği takdirde birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Edebiyat eserlerinde tabiat unsurlarının yer alması yeni bir durum değildir. Çok eski tarihlerden günümüze edebiyat eserlerine bakıldığında sanatçıların yer yer idealize edilmiş yer yer taklit edilmiş doğa tasvirlerine/unsurlarına yer verdiği bilinmektedir. Ancak ekoeleştirel incelemeye tabii tutulan eserlerde ele alınan doğa, bir güzelliğin tasvirinden, yaşama sevincinden, estetik güzellikten daha ileri bir konumda, daha doğrusu, farklı bir amaç doğrultusunda ele alınmaktadır. Bu noktada doğa yazını ile eko yazın arasındaki ayrım, ekoeleştirin mantığını kavrayabilmek için de önemlidir. Ergin ve Dolcerocca (2016), Amerikalı şair Juliana Sphar’ın görüşlerinden hareketle “doğa şiiri temelinde doğal/kültürel, maddesel/söylemsel gibi pek çok düalizmden beslenir ve soyutlayıcı bir anlatıma dayanır. Örneğin doğa şiiri ağaçtaki bir kuşu betimlerken o kuşun habitatını birazdan yerle bir edecek olan buldozerden bahsetmez. [...] Ekoşiir ise bu soyutlamaların aksine doğal yaşam ile sosyal yaşam arasındaki bağlantıları ve bu bağlantıların hem pozitif hem negatif sonuçlarını inceler.” (s.305) diyerek doğadan ekoya dönüşen poetik anlayışın temellendirmesini yaparlar. Doğa şiirinde doğanın ‘kendiliğiyle’ ve bozulmamışlığıyla yer aldığı görülür. Ekoşiire bakıldığında ise doğanın pozitif unsurlarının tahrip edilmesine dair uyarılar ve eleştiriler ön plana çıkar. Doğanın, bir açıdan daha mekanik bir şekilde ele alınmasıyla bilimsel bilginin şiirsel imgeye dönüşümü gözlemlenir.

Doğa yazarı, insan faaliyetleriyle eşsiz doğanın bozulmuş olmasını, yabancı alanların şehirleşmeden ve endüstrileşmeden bunalan modern insana sığınak olmasını, modern insanın doğadan kopukluğunu, bakir kalmış topraklara duyulan tutkuyu ve daha nice konuları sanat ve teknik bilimi birleştirerek anlatır. Ortaya çıkan eser, deneyimlere dayalı bilginin şiirsellikle yüklü imgeler aracılığıyla anlatımıdır. (s. 50)

Özdağ'ın (2017) bu ifadeleri de bu söylem dönüşümünü destekler niteliktedir. Alanın önde gelen isimlerinden Scott Slovic 1999 yılında "Forum on Literatures of the Environment" isimli yazıda ekoeleştirisinin edebi eserlerdeki varlığı için şöyle bir tanım getiriyor:

Ekoeleştirici hem çevreci bir dille yazılmış edebi metinlerin çalışılmasını hem de herhangi bir edebi eserin ekolojik içeriğinin ortaya çıkarılması amacıyla okunmasını amaçlar. Bu anlamda ilk bakışta çevreci bir içeriğe sahip olmadığı gözlemlenen edebi eserlerin dahi ekoeleştirel veya 'yeşil okuma'sı yapılabilir. (alıntılayan Ergin ve Dolcerocca, 2016, ss.299-300)

Ekoeleştirel okumada, yazar ya da şairin eseri çevre duyarlılığı etrafında yazma amacı her zaman ön planda olmayabilir. Bu yaklaşım bazı eserlerde bilinçdışı şekilde gerçekleşir. Eserin satır aralarına inildiğinde çevreci bir duyarlılık gözetildiği durumda ekoeleştirel bir okuma yapmak da mümkündür. Modernist edebiyatların yükselişiyle 'kentin içinde yalnız kalan insan' motifinden, azınlıkta kalan kadınların, göçmenlerin, sömürge altında yaşayan insanların seslerinin de edebiyata yansımaya doğru dönüşen anlayış, tahrip edilmiş olan doğaya da bu azınlık kümenin içinde bir varlık vererek savunma mekanizması geliştirme gayretine girmiştir. Doğa ve kültür arasındaki ilişkinin doğayı öteki konumuna getirmesi, bir tür duyarlılık alanı doğurmuştur. Doğa, insanın içine doğmuş olduğu ve kendi müdahalesinden bağımsız bir unsur olarak var olurken kültür, doğanın insan eliyle dönüşümünden ortaya çıkarılmış beşeri bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında doğa ve kültür modern insanın varlığını ve dahası üstünlüğünü kabul ettirme çabasındaki en temel çatışmalardan birisidir. Ancak bu çatışmanın aynı zamanda bir düalizm doğurmaktadır, insan ile doğa birbirinden ayrı düşünülememektedir. İnsanın yapmış olduğu her eylem doğayı etkilemekte ve dönüştürmektedir. Bu noktada bir üstünlük arayışından çok, insanın konumunun sorgulanması gerekmektedir ve ekoeleştirisinin temel gayesi de budur. "Çağdaş edebiyatın sorumluluğu insanın ekosistem içindeki yerini sorgulayarak hem bu iç/dış düalizmini hem de doğal/sosyal, maddesel/söylemsel arasındaki geçirgen sınırları gözden geçirmektir." (s. 304) Aslında çevre duyarlılığı bir noktayla insan hayatını da korumak gayesi güttüğünden bu duyarlılık insan ve çevre arasındaki geçirgen sınırları yorumlama noktasında bütünlüklü bir akış açısını getirecektir.

1.1. Doğadan Şehre İlerleyen Söylem: Ekoeleştirisinin Evreleri

1970'lerden beri eleştiri alanında kendine yer bulan ekoeleştirici, sabit bir noktada ve aynı söylem düzeyinde kalmamış ve akademisyenlerin/eleştirmenlerin dünyayı algılayış biçimleri değiştikçe, kendisi de dönüşmüştür. Bu dönüşüm önceki söylemleri yıkararak değil, onlara eklenerek ilerlemeci bir anlayışla gerçekleşmiştir. Daha basit bir bilinç düzeyinden yola çıkarak "insanın tüm canlıların aleyhine geliştirdiği davranış ve düşünce kalıplarını yıkmaya çalış[an]" (Oppermann, 2012, 15) ekoeleştirici, zamanla sadece doğa kapsamında üretilen bir eleştiri olmaktan sıyrılarak insanın bizatihi yaşam alanına, kültürlere, şehirlere odaklanmaya başlamıştır. Lawrence Buell, bu dönüşümü iki döneme ayırarak inceler. Birinci ve İkinci Dalga olarak adlandırdığı bu dönemler, ekoeleştirisinin odak noktasının değişmeye başladığı anlara göre ayrılmıştır. Buell, *The Future of Environmental Criticism* adlı kitabında "büyük ölçüde 1990'ları kapsayan birinci dalga çevreci, doğa yazınında, doğanın merkezde olduğu kurgusal eserlerde ve şiirde doğal dünyayı merceğe almış, eserlerde doğanın içsel değerine dair farkındalık geliştirerek okuru, doğal dünyanın, yaban hayatının, biyoçeşitliliğin korunmasına sorumluluk alacak birey yapma misyonu içermiştir." (alıntılayan Özdağ, 2005, s. 8) Bu misyonları içeren birinci dalga ekoeleştirici daha çok bir keşif dönemi gibi

düşünülmelidir. Bu alandaki söylemler, bilinçdışından bilinç evresine geçişe hizmet eder. Burada ele alınan çevre, beşeri unsurların müdahil olduğu bir çevre değil, doğal çevredir.¹ “Ekoeleştirin biyotik toplumların sürdürülebilir olması için yapılan çalışmalara katkıda bulunması amaçlanmıştır.” (alıntılan Oppermann, 2012, s. 20) Bu dalgaya yön veren başlıca eserler Amerikan ve İngiliz pastoral yazınıdır. Bu eserlerden yola çıkarak uyandırılmaya çalışılan çevre bilinci, güncel olmayan eserlerin de satır aralarında bu tepkisel söylemi barındırabildiğinin, eleştirmenin bu gözle okuma yaptığında, eserde var olan söylemi farklı bir yolla ortaya koyabildiğinin bir göstergesidir. Buell (2005) Howarth’tan aktarmış olduğu düşünce ile bu dönemin eleştirmenlerini şu şekilde tanımlar: “Paradigmatik birinci dalga eko-eleştirmen ‘doğayı yüceltmek, onun yağmacılarını sorgulamak ve siyasi eylem yoluyla zararlarını tersine çevirmek amacıyla kültürün doğa üzerindeki etkilerini’ değerlendirdi.” (s. 21) Eleştirin siyasi eylem boyutu, birinci dalga eleştiride tabiri caizse bir kitlesel araç görevi üstlense de bu etkinin birazdan bahsedeceğimiz kanattaki rolü daha büyük olacaktır.

Buell’in ikinci dalga olarak adlandırdığı dönem ise 1990’ların ortalarında başlamak suretiyle daha çok 2000 sonrası dönemi kapsamaktadır. Eleştirin bu evresi, ilk dönemin ürettiği bazı anlayışları hem eleştirir hem de ona eklenerek farklı kavramları öne çıkarır. Bu dönem, “içinde insanın da yer aldığı kentsel alanların, yapılandırılmış çevrenin ve metropollerin ele alındığı eserlere odaklanarak, doğa ve kültür karşıtlığını yok ederek, çevresel adalet konularına yönelerek toplumcu bir çevreci eleştiri yoluyla okuru tüm gezegene karşı sorumluluk almaya yöneltmiştir.” (alıntılan Özdağ, 2017, s. 8) Doğadan çıkarak şehrin içine giren insan, verilmekte olan zararın sadece kendisi dışındaki varlıklara olmadığına da bu noktada farkına varır. Doğa ve kültür karşıtlığında ilk dönemde doğanın öne çıkarılması ve haksızlığa uğrayan sesinin duyurulması amaçlanırken artık bu ayrım eşitlenerek ortadan kaldırılmaya çalışılır. Zarar gören, bir bütünlük içinde var olması gereken, insan ve insan dışı varlıklardır. Burada karşımıza çıkan ‘çevresel adalet’ kavramı önemlidir. Beşerî bilimlerde azınlıkların (öteki konumuna itilmiş toplulukların) hakları toplumsal adalet çerçevesinde değerlendirilirken, öteki konumuna getirilen doğa ve doğanın bozulmuşluğun belli sınıftan insanların hayatını daha çok etkilemesi çevresel adalet temsili altında incelenmektedir. Bu bağlamda, kadın hareketlerinin, mülteci haklarının, toplumsal cinsiyet meselesinin bir benzerini görmek mümkündür. “Çevresel adalet hareketi temelde yoksul kimselerin, yaşadıkları yöreleri ve kendilerinin maruz kaldıkları toksik atıklardan ve çeşitli kirleticilerden koruma çabalarını, soludukları havayı, gıda maddelerini ve sularını koruma eylemlerini içeren kolektif bir kavramdır.” (ss. 39-40) Tarım ve sanayide uygulanan metotların vermiş olduğu çevresel zararların etki ettiği toplulukları vurgulayan bu kavram, bu yönüyle politik bir tavır içermektedir. Çevresel adaletin, muhatabı olan birinci kesimin bu çevrelerde yaşayan ve görece seslerini daha az duyurabilen ve yoksul kesimler olması, verilen zararın devamı noktasında önemli bir detaydır. Bu durumun makro boyuttaki versiyonunu sömürgecilik sonrası dönemde ve yansıması olan edebiyatlarda görmek mümkündür. Gelişmiş ülkelerin sanayi, ekonomi ve üretim sistemlerindeki ilerlemelerinin sağlanabilmesi için, *ezilmiş* kitlelerin yaşadığı *bakir* topraklar olarak görülen coğrafyalarda bu tahribatın büyüklüğü çok daha

¹ Bu noktada, ekoeleştiri alanının yekpare bir alan olmadığına altını çizmek gerekmektedir. Doğal çevrenin tahribatına getirilen eleştirilerden doğan bu sahada, çevreyi, insanı ve kültürü farklı açılardan ele alan alt alanlar da doğmuştur. Garrard (2017) kitabında ekoeleştiri yaklaşımlarını, “Çevrecilik”, “Derin Ekoloji”, “Ekofeminizm”, “Heideggerci Ekofelsefe”, başlıkları altında incelemektedir. Detaylı bilgi için bkz: *Ekoeleştiri: Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*

kolay gözlemlenebilmektedir. Sömürgecilik düzeni ve savaş stratejileri bu alanın en üst boyutları arasında düşünülebilir. Savaşlarda kullanılan silahların ve tehdit unsuru olarak ortaya konan nükleer enerji meselesinin de bu tahribatı artıracığı açıkça görülmektedir. Ancak Özdağ'ın altını çizdiği şu nokta unutulmamalıdır: "Tüketim toplumlarının yol açtığı ekolojik felaketlerin yerel bölgelerle sınırlı kalmayıp gezegenin tümünü kapladığı günümüzde, sağlıklı çevrelerde yaşamak tekrar yerel bölgelerin çevre sorunlarına çözüm aramaktan geçecektir." (s.68) Yerelden genele yayılan bu problemin muhataplarının yalnızca küçük bir kesimi olmaması, ekoeleştirelinin edebiyattaki yansımalarının bundan sonraki süreçte de daha da çok görüleceğinin bir işaretidir. Bu dikkatin Türk edebiyatında da görülmeye başlanmasıyla birlikte, ekoeleştirel eser okumaları ve incelemeleri akademide gittikçe daha fazla yer bulmaya başlamıştır.

2. Gülden Akın'ın Şiirinde Çevre Duyarlılığı

İlk şiirini 1951 yılında yayınlanmış olan Gülden Akın (ö. 2015) Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin kırılma dönemlerinden birisi olan elli kuşağı şairleri arasında yer almaktadır. Elli yılı aşkın süre zarfında şiirler yazan Akın'ın eserlerine bakıldığında kendi içsel dönüşümünün kalemine de yansıdığı görülmektedir. Şiirini üç dönem altında incelemek mümkündür. Oğuz Demiralp bu dönemleri şu şekilde tasnifler:

Birinci dönem 1952-1964 yıllarını, dolayısıyla *Rüzgar Saati*, *Kestim Kara Saçlarımı*, *Sığda* kitaplarını kapsıyor. İkinci dönem en uzun olanı. 1964'ten 1986'ya uzanıyor. *Kırmızı Karanfil*, *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı*, *Ağtlar ve Türküler*, *Seyran*, *İlahiler*, *42 Günün Şiirleri* bu yoğun yirmi iki yılın kitapları. Üçüncü dönem ise, 1991'de çıkan *[s]evda [k]alıcıdır*'i, 1995'in *Sonra İşte Yaşlandım*'i ve 1998'deki *Sessiz Arka Bahçeleri*'yle bugüne geliyor. (alıntılayan Alp, 2007, s.2)

Bu şekilde bir dönem ayırımına gidilmesinin temel sebebi şiirin muhtevastaki değişikliklerin kendi içinde bir kırılmayı temsil ediyor oluşudur. İlk dönem şiirlerinde bireysellik hâkimken, ikinci dönem şiirlerinde daha topluma dönük bir yüz görülmektedir. Şiirde konu edilen öznelere daha halktan, köyden, toplumdan kişiler, varlıklar olmaya başlamıştır. Üçüncü dönemi, şairin olgunluk (kısmen yaşlılık) dönemine tekabül ettiğinden geçmişe dönük hesaplaşmaların görüldüğü söylenebilir. İkinci dönemden itibaren bireyselliğin geride kalmasıyla eleştirel damar biraz daha kuvvetlenmektedir. Akın'ın döneme, sisteme, çağa yaptığı eleştiriler daha merkeze gelmektedir.

Kırmızı Karanfil'den itibaren hemen her eserde bir şekilde sistemin veya çağın problemleri yönlerinden biri ele alınıp eleştirilmiştir. Akın, ilişkilerin sığlaşıp yapaylaştığı, paranın ve bireysel çıkarların belirleyici unsur haline geldiği 'naylon', 'asfalt', 'beton' ve 'motor' gibi enstrümanlarla hayatı kuşatan modern çağa ve bu çağın hâkimi olan kapitalizmi hiçbir zaman benimsememiş, onun sömürgeci zihniyetine karşı sürekli bir refleks geliştirmiştir. (Genç, 2014, s.97)

Şiirlerindeki kapitalizmin sömürgeci zihniyetinin eleştirisi, sömürülen unsurun başta insan sonrasında çevre olması dolayısıyla da önemlidir. Tabiatın karşısında konumlanan, naylon, beton, asfalt gibi bahsi geçen unsurlar, kavramsal bir zıtlığın bir sembolünü oluşturmaktadır. Bu kavramlara şiirde verilen karşılık salt çevreci bir anlayış değildir. Akın, şiirlerinde insanı ve çevreyi bir bütün olarak görmektedir. Onun eleştirisi zarar verilen ve yok edilen her bir 'varlığa'dır. Nihayetinde ekoeleştirelinin ilk adımları da yine çevrenin gördüğü zararın sonucunun insana döneceğine ilişkin bir eleştiri tutumudur. Gülden Akın'ın şiirlerinde daha çok ekoeleştirelinin ikinci dalgasının ele aldığı

meselelerin varlığından söz edilebilir. Kentin, yapay çevrenin ve mekanikleşmenin etkilerinin eleştirisi yapılmaktadır. Örneğin, “Yüksek Evde Oturanın Türküsü” şiirinde, doğadan koparılan insanla birlikte ötekileştirilen doğa vurgusu da görülür. Bu durum doğa-kültür zıtlığına getirilen bir tepki olarak yorumlanabilir:

“Evleri yükseklerle kurdular
Cama betona boğdular
Usumuzdaydı unuttuk
Topraklar uzakta kaldı
Toprağa bağlı olanlar” (Akın, 2000a, s.234)

Benzer bir şekilde “Dereye İlâhi” şiirinde de dere hem bir imge hem de tabiatın bir unsuru olarak yer almaktadır. Kentin haramileri ile dere arasındaki tabiri caizse çatışma yine doğanın modern insan eliyle verdiği mücadeleyi anlatmaktadır: “Gün senin / Çünkü sen / Onu kentin haramilerinden / Dövüşerek aldın” (s. 105) dizeleriyle başlayan şiirde bu çatışmanın gerilimi de seçilen kelimelerle artırılmaktadır. Nitekim şairin kendisi de söylem alanındaki bu çatışmaların şiirin bir işlevi olduğunu şu sözlerle dile getirir: “Şiir, insanla insan, insanla dünya arasındakini seçerek bir başka düzleme aktarır ve yeniden kurar. Bir özel dil olmakla birlikte şiir bir iletişim aracıdır. Nesnel dayanağı olan coşkulu bir söylemdir. Kimi kez doğru giden bir oktur. Yeniden düzenlenmesi gereken yaşama, dünyaya usla karşı çıkıştır. Başkaldırıdır.” (Akın, 1996, s.118) Şiirine bütünlüklü açıdan bakıldığında, Akın’ın şiirindeki her bir tabiat unsurunun ekoeleştirel bir işleve sahip olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Nitekim ekoeleştirelin dayanağı da bir şiirde yalnızca tabiat unsurlarına yer verilmesi değil, bu unsurlardan yola çıkarak çevresel duyarlılığı ortaya koyan bir eleştirinin duyulabilmesidir. Gülten Akın ikinci ve son dönem şiirlerinde bu bilinçli olmayan bir eleştiri söylemi mevcuttur. “Savaşı Beklerken” şiiri de bu şiirlerinden birisidir. *Sevda Kahıdır* (1991) kitabında yer alan bu şiir, kitabın iki bölümünden biri olan *Kent* başlığı altında yer almaktadır. *Balkon* ve *Kent* bölümlerinden oluşan kitabın şiirleri de bu iki imge etrafında dönmektedir.

2.1. “Savaşı Beklerken” Şiirinde Ekoeleştirel Bilinçdışı

Gülten Akın’ın “Savaşı Beklerken” şiiri kullandığı imgeleri itibariyle hem çevresel bir duyarlılık taşımaktadır hem de bir sistem eleştirisi olarak yorumlanmaktadır. İkinci dalga ekoeleştirelin merkez kavramlarından birisi olan ‘çevresel adalet’ ve ‘sorumluluk’ bu şiirin yorumlanmasındaki mihenk kavramlardır.

Savaşı Beklerken

Nergisten sorumlu değilmişim bunu öğrendim
Kar umarsız yağabilir, ayaz çıkabilir
Uzun sürebilir, kötü şeyler olabilir
Nergis uyanmayabilir

Ne ışıgını ne dalı sor ne de tomurcuğu
Aklım kırık, şaşırdı eski beklentilerim
Kimyasal korkular, kanlı gecelikler, dalgalı sirenler
Çocukları koyver, nereye gitseler ne yapsalar
Nasıl füzeler bombalar onları buluyor

Nergisten ben sorumluydum, ışıktan ve çocuklardan
Yanlış mı belledim, insan sorumluluktur. (Akın, 2000b, s. 230)

Şiir, bir nergis imgesi ile başlamaktadır. İlk mısırda şair, yaşanmış olan birtakım olumsuzlukların neticesi olarak yorumlanabilecek bir umarsızlık hissini okuyucuya verir. “Sorumlu değilmişim bunu öğrendim” ifadesi, her ne yapılsa yapılsın elden bir şey gelmediğini ve bu durumun kabullenildiğini ifade eder. Bu anlamda ilk dörtlüğe daha çok umutsuzluk hissi hâkimdir. Nergis çiçeği, mevsim sıcaklıklarına bağlı olarak genellikle erken bahar ve ilkbahar dönemlerinde açan bir çiçektir. Şubat ve mart aylarının soğğunun artık bitmeye başladığı dönemlerde baharın işareti olarak bilinen nergis çiçeği karda, ayazda hayata tutunamaz ve ölür. Narin bir yapıya sahip olduğu da söylenebilir. Çiçeğin ölmesi halinde şair elinden bir şey gelemeyeceğini ifade eder. Şiirin ikinci kısmında eleştirel arka plan kuvvetlenir. İlk dize ışgın, dal ve tomurcuk kelimeleriyle yine tabiata gönderme yapar. Işıgın yabancı bir bitki türü olup Erzurum, Erzincan, Van, Bingöl gibi doğu illerinde yetişmektedir. Ne ışgına ne dala ne de tomurcuğa sahip çıkamayan şair bunların hemen arkasından ‘kimyasal korkular’, ‘kanlı gecelikler’ ve ‘dalgalı sirenler’ ifadeleriyle şiirdeki gerilimi yükseltmektedir. Bu kavramlar insan yaşamını ve doğayı direkt olarak tehdit eden unsurları ifade eder. Modern savaş stratejileri insan ve doğanın yaşamını sürdürebilirliğini tehdit etmektedir. Ekoeleştirisinin ikinci dalgasının temel meselesi olan sömürgecilik, savaş, nükleer enerji gibi yıkıcı unsurların *büyüklüğü* karşısında şiirde yer alan tomurcuk, ışgın ve dal kelimelerinin *küçüklüğü* bu iki uç arasındaki çatışmayı simgeler. Devamında “Çocukları koyver, nereye gitseler ne yapsalar / Nasılsa füzeler bombalar onları buluyor” mısraları ile öncesinde tabiatı temsil eden ‘nergis’ ile başladığı mücadelesine şair, ‘çocuklar’ı dâhil etmiştir. “1960’lardan beri yazın eleştirmenleri geleneksel yaklaşımları bir kenara bırakarak susturulmuş kesimlerin sesini duyurmaya çalışıyor. Kadınlar, azınlıklar ve sesleri bastırılmış diğer kesimler eleştirmenin odağına yerleşiyor. İşte çevreci eleştiri de 1980’lerden bu yana, benzer bir misyonla, ancak bu defa susturulmuş doğanın sesini duyurmaya çalışıyor.” (alıntılayan Özdağ, 2017, s. 30) Bu ifadelerden yola çıkıldığında şiirde de, savaşların en çok etkilediği kesimlerden birisi olan çocukların yanına bir de doğa eklenerek her iki azınlık unsurunun hakları sisteme karşı savunulmaya başlanmaktadır. ‘Tomurcuk’ imgesi hayat karşısında canlılığı, tabiri caizse doğuşu temsil ederken ‘füzeler ve bombalar’ ölümü, yok oluşu ifade etmektedir. Bu noktada Akın’ın kendi ifadelerini hatırlamak gerekmektedir:

Ozanın işi, salt ozanın da değil her bilinçli, duyarlı insanın işi, ölümün değil yaşamın değirmenine su taşımak[tır]. Böyle düşününce, yok edilemeyen, ölümü de evcilleştirip yaşamın öteki yüzü diye alabilirsiniz. “Dünya ölümlü, gün akşamlı” der bizim halkımız. Ama bunu, gücünü kötüye kullanan için, zalim için, haksız için söyler. Geleneğin özünde yaşamı korumak, yüceltmek vardır. Bir sineğe vururken bile bin kez düşünüp kendini yargılar. (Akın, 1996, s. 172)

Akın bir yandan gelenekle ilişki kurarken diğer taraftan zalimce yok eden ‘sistem’e karşı da şairin (ve tüm bilinçli insanların) görevinin yaşamı korumak olduğunun altını çizerek. Hem insan yaşamını hem de tabiatın yaşamını korumak ve varlığını devam ettirmek ekoeleştiri literatüründe ‘çevresel adalet’ kavramıyla karşılanır. Bu kavram, şiir üzerinden incelendiğinde çevresel adaletin bozulması ‘kimyasal korkular’ kavramıyla tarif edilmektedir. Şiir bağlamında, azınlık olarak sınıflandırdığımız nergisin, ışgının ve çocukların geleceği bu kimyasal korkular ve dalgalı sirenler eliyle tehdit altındadır.

Çevrenin ya da edebi eserdeki temel görünümüyle doğanın söz konusu edildiği çoğu eserde doğa, estetik bütünün bir parçasıdır. Bununla birlikte doğayı konu alan metinlere dikkatle bakılırsa, bazılarında meselenin ontolojik bir boyut taşıdığı, sanatkarın yaşadığı çevreye sadece estetik bir unsur gözüyle bakmadığı da görülecektir. (Hazer, 2021, s.31)

Bu şiirde de nergis, tomurcuk ve dal ile simgelenen doğa bir fon işlevi görmekten ziyade ontolojik bir mahiyete sahiptir. Tabiat unsurları, şairin kendi varlık bilincini ve yaşam ölüm arasındaki çizgiyi belirleme noktasında bir rol üstlenmektedir. Seçilen kelimeler de bu ontolojik rol üzerinden getirilen politik eleştiriyi artırmak için bilinçli olarak seçilmiştir. Politik eleştiri, şiirin çerçevesinin ‘savaş’ olmasıyla ilişkilendirilir. Devletlerarası yapılan savaşlarda yapılan yanlış politik hamlelerin, olumsuz yaşam koşullarını şiddetlendirdiği düşünüldüğünde, bu devletin çatısı altında yaşayan toplumların da kendi yaşam haklarını korumak için birtakım tepkiler getirmesi, yani politik bir sistem eleştiri bu şiirde ‘nasılsa’ kelimesi ile ironi yapılarak getirilmektedir. Bu yaşanan durum, çocukların ve nergislerin ölmesi çok önemsizmişçesine tarif edilirken aslında yapılan ironi ile bu duruma verilen tepki de eş oranda artmaktadır. “Doğa koruma-yaşam alanı savunma mücadelesinin bir hediyesi olan eko-aktivist şiirde toprak, su, gıda, hayvan hakları ve iklim adaleti savunucu[su] olan şair doğrudan politik bir eylemin katılımcısı, protestocusudur.” (alıntılayan Hazer, 2021, s.36) Sayılan durumlara ek olarak bitki örtüsü tahribatı, popülasyondaki dengesizlik gibi diğer olumsuz gelişmeler de eklenebilir. “Savaşı Beklerken” şiiri bağlamında da şair pasif bir direniş içerisinde, bu sistemi, savaşı protesto etmektedir.

Şiirin son iki dizesi anlamın yoğunlaştığı ve bu çevreci anlamı tamamlayan iki dizedir. ‘Sorumluluk’ kavramının iki kez vurgulandığı bu dizeleri ekoeleştirel literatürün temel kavramlarından olan ‘sorumluluk’ ile birlikte düşünmek gerekmektedir. Lawrence Buell’in bir eserin çevreci olup olmadığını tespit etme noktasında sıraladığı maddelere bakıldığında bunlardan birisinin “İnsanın çevreye karşı sorumlulukları eserin etik boyutunun bir parçasıdır.” (alıntılayan Ayaz, 2014, s.288) olduğu görülür. Akın’ın “Nergisten ben sorumluydum, ılgından ve çocuklardan” dizesi de ötekileştirilen doğaya karşı bir sorumluluk duygusunu dile getirir. ‘Sorumluydum’ ifadesi, duygu bakımından okuyucuya bir pişmanlık hissini vermektedir ve bu his şairin insan olarak dünyaya, doğaya ve hakkı yenen her bir varlığa karşı veremediği tepkinin sonuçları ile yüzleşmesinin bir neticesidir. Bu aynı zamanda psikolojik bir tepki niteliği taşıdığı için ekopsikoloji kavramı açısından da yorumlanabilir. Ekopsikoloji² felsefesinde de sorumluluk duygusunun altı çizilmektedir: “Ekolojik egonun gelişmesiyle insan, doğaya ve diğer insanlara karşı ahlaki bir sorumluluk duygusuna sahip olur. Ekopsikoloji bu sorumluluk duygusunun sosyal ilişkilerde ve politik kararlarda söz sahibi olmasını amaçlar.” (s. 285) “Savaşı Beklerken” şiirinde de politik kararlarda söz sahibi olma çabası, verilen politik kararlara ve uygulanan yöntemlere karşı geliştirilen negatif bir tepkiye dönüşmektedir. Ekoeleştirel bir bakış açısı, eserlerde “yalnızca [...] doğanın nasıl yansıtıldığını incelemez, doğaya yüklenen simgesel anlamları, bu anlamların oluşturduğu düşünce kalıplarını, nehirlerin, denizlerin, toprak, bitki ve hayvan türlerinin insan kültürlerini nasıl şekillendirdiğini, dilin nasıl kullanıldığını, çevre sorunlarına nasıl yaklaşıldığını, metin içindeki değer yargılarını ve benlik kavramlarını da

² Ekopsikoloji felsefesi geneli itibarıyla modern hayatta çalışan, gelişen teknoloji ve hızlı yaşam döngüsü içerisinde çalışmaktan dolayı doğaya yabancılaşmış insanı merkeze almaktadır. Hegel’in ‘yabancılaşma’ fikrine dayanan bu felsefede de insanın doğaya dönmesi onun mutsuzluğunun da çaresi olarak görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Aslan, S. (2011). “Doğa ve İnsan Arasındaki Dengenin Anahtarı Ekoterapi”. *Naturlife*, 10, 5-53

mercek altına alır.” (Oppermann, 2012, s.25) Burada da nergis, ılgın ve tohum kelimeleriyle doğaya yüklenen simgesel ‘öteki’ anlamı, şairin ‘sorumluluk’ kavramı üzerinden kendi benliğini de eleştirdiği bir anlama sahiptir. “Yanlış mı belledim, insan sorumluluktur” dizesiyle bitmesi de bireyin kendine dair bir farkındalığını da ortaya koyar. Akın’ın kendi cümleleri ile ifade edilecek olursa: “‘Savaşı Beklerken’ şiirimin yazıldığı günler, bir keskinliği değil, bir kuşkuyu doğrular nitelikteydi. *Nergisten, ılgından ve çocuklardan* sorumluluk duyanlar çünkü, onların *kimyasal korkular, kanlı gecelikler, dalgali sirenler* arasında kayıp gitmesine izin vermezlerdi. Verdiler.” (Akın, 1996, s.159) diyerek şiirinde dolaylı yoldan yaptığı toplumsal bir eleştirisini söyleşisinde direkt olarak dile getirmiştir. Doğanın ve insanlığın bu hale ‘düşürülmesi’ndeki temel muhatap yine insanın yani toplumların kendisidir. “‘İnsan sorumluluktur’ salt benim söylediğim bir hikmet değildir. Geleneğimizde vardır. [...] Savaşlara, kıyımlara, işkenceye karşı olmak, geleneksel temeline oturursa, söz olmaktan çıkar.” (s.172) Bir dize olarak zikrettiği bu hikmetin gerçek olabilmesi ve kendi içinde yaşadığı dünyayı koruyacak olan birincil kişi konumuna gelebilirse, ekoeleştiri de aslında amacına ulaşmış olacaktır. Akın, ‘sorumlu değilmişim’ diyerek başladığı şiirini ‘ben sorumluydum’ farkındalığı ile bitirerek aslında yukarıda değindiğimiz ‘pişmanlık’ duygusunu kuvvetlendirmektedir. Başta daha umarsız yaklaşılan doğa ve çocuklara karşın şair, sonunda ‘sorumluydum’ kelimesi ile bu mücadele verildiği takdirde / eğer verilebilseydi yaşanan sonuçların da daha farklı olabileceğine gönderme yapmaktadır. Şiir bu yönüyle, okura bir uyarı ve tabiri caizse harekete geçirme gayesini de içinde barındırmaktadır. Politik eleştiri potasında eriyen bilinçli olmayan ekoeleştirel söylem şairin, insanı, doğayı, hayvanı, bitkiyi yani aslında her tür biyotik canlıyı bir bütün olarak görmesine dayanmaktadır. Ekoeleştirin ikinci dalgasının ele aldığı meseleler etrafında yazılmış olan bu şiir için ekoeleştirel mahiyet az önce söylediğimiz gibi farkında olmadan yansımaları göstermektedir.

Sonuç

Edebiyat eserlerinin eleştirisinde, sosyal bilimlerin konuları dâhilinde olan eleştiri biçimlerine yer verilmesinin yanı sıra modern dönemde pozitif bilimlerin mesele edindiği konuların da edebiyata dâhil olmaya başladığı görülür. Ekolojik problemlerin dünyada yaşayan tüm biyotik canlıların yaşamını tehlikeye sürüklemesiyle çevresel aktivizm, çeşitli dallara ayrılarak sosyal bilimlerin çalışma alanlarında da hızla var olmaya başlamıştır. Ekolojik problemlerin ve bunların doğurduğu sorunlara getirilen öneriler ve tepkiler bir eleştiri düzleminin de doğuşuna sebep olmuştur. 1970’lerden sonra hız kazanan ekoeleştirel çalışmalar Türk edebiyatında da önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Çevre unsurlarının yer aldığı eserler ile ekoşiirler arasında okurlarının ve eleştirmenlerin getirdiği yeni bir bilinçten söz edilmelidir. Yazarın ya da şairin bilinçli üretimiyle birlikte, bilinçdışı bir şekilde verilebilen ekoeleştiri, onu incelemeye tabii tutanların sorumlulukları arasındadır. Eleştirmenlerin şiiri ya da eseri, içinde yer alan çevre unsurları aracılığıyla, doğa tahribatı, çevresel felaket, ekolojik problemler bağlamlarında yorumlayarak bir eleştiri nesnesine dönüştürmesi mümkündür. Buradan yola çıkarak ele alınan Gülten Akın’ın “Savaşı Beklerken” şiiri, ekoeleştirin zaman içinde farklı kavramları da bünyesine dâhil ederek ilerlediği ikinci dalga döneminin örneklerinden birisi olarak okunmaya elverişlidir. Akın, bilinçdışı bir şekilde insan hayatının öncelediği şiir dilinde, insanı ve doğayı bir bütün olarak görmüş ve varlıklarının tehdit altında oluşuna dair politik/toplumsal bir eleştiri getirmiştir. Bu çalışmada, çevresel adalet ve sorumluluk kavramları

üzerinden getirilen ekoeleştirel bakış, şairin son dönem şiirlerinden birisi olması sebebiyle de manidardır. Yazılmış olduğu yıllar ile ekoaktivist hareketlerin hız kazandığı dönem paralellik göstermektedir. Netice itibarıyla, bu çalışmada “Savaş Beklerken” şiirine, nergis, ışın, tohum ve sorumluluk kelimelerinden yola çıkılarak ekoeleştirel bir yorum getirilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklar

- Akın, G. (1996). *Şiiri Düzde Kuşatmak*. İstanbul: YKY
- Akın, G. (2000a). *Toplu Şiirler I*. İstanbul: YKY
- Akın, G. (2000b). *Toplu Şiirler II*. İstanbul: YKY
- Alp, R. (2007). *Gülten Akın Şiirinde Kadın Duyarlığı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Ayaz, H. (2014). “Çevreci Eleştiri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3/1, 278-292
- Buell, L. (2005). *The Future of Environmental Criticism*. United Kingdom: Blacwell Publishing
- Dindar, G. (2012). “Derin Ekoloji Hareketi ve Ekoeleştiri: Bir Garip Şair Orhan Veli”. S. Oppermann (Ed.), *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat* içinde (ss. 59-92). Ankara: Phoenix.
- Ergin, M. Ve Nergiz, Ö. (2016). “Edebiyata Ekoeleştirel Yaklaşımlar: Ekoşiir ve Elif Sofya”. *SEFAD*, 36, 297-314
- Garrard, G. (2017). *Ekoeleştiri: Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*. (E. Genç, Çev). İstanbul: Kolektif
- Genç, Y. (2014). *Yalnız Bireyden Toplumsal Duyuşa Doğru Gülten Akın Şiiri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya
- Glottfelty, Cheryll. (1996). “Literary Studies in An Age of Environmental Crisis”. *The Ecocriticism Reader* içinde (ss. xv-xxxvii). Athens: University of Georgia Press
- Hazer, G. (2021). “Doğa Şiirinden Eko-Şiire: Şiirde Ekolojik İçerik ve Salâh Birsal’ın Bir Şiiri Üzerine Çözümleme”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 26, 27-46
- Oppermann, S. (2012). “Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü”. S. Opperman (Ed.), *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat* içinde (ss. 9-57). Ankara: Phoenix.
- Özdağ, U. (2017). *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa, Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Ürün
- Sazyek, H. (2018). “Cahit Külebi’nin Şiirlerine Ekoeleştiri Çerçevesinden Bakmak”. *KOSBED*, 36, 25-38